

Адабияттар:

1. Айдаралиева, Р. Туруктуу өнүгүү жана экологиялык тарбия / Р. Айдаралиева. - Бишкек: Илим, 2021.
2. Абдрасулова, А. Мектепте экологиялык тарбия берүү жолдору / А. Абдрасулова. - Бишкек: Билим, 2018.
3. Кыргызстандын мектептеринде экологиялык билим берүүнүн концепциясы / КР ББИМ. - Бишкек, 2016.
4. Жолдошев, А. ЖОЖдордо экологиялык билим берүүнүн орду / А. Жолдошев // Кыргыз билим берүү институтунун кабарлары. - 2023. - № 34. – 224 –б.
5. Кыргыз Республикасынын Кызыл Китеби. 2-басылышы. - Бишкек, 2006.
6. Тажибаева, С. Экологиялык билим берүү: теориясы жана практикасы / С. Тажибаева. - Бишкек: Турмуш, 2019.
7. Эсеналиев, Ж. Кыргызстандагы экологиялык билим берүүнүн абалы / Ж. Эсеналиев, Акылбек кызы Н. // Илим жана билим. - 2022. -№ 4(54). -112 –б.

DOI: <https://doi.org/10.69722/1694-8211-2025-63-89-96>

УДК: 37.016

Курманалиева Ч. А., *пед. илимд. канд., доцент*

albanova71@gmail.com

ORCID: 0009-0006-1466-6614

Сатиев К. Б., *ага окутуучу*

Kanybek.Satiev2023@gmail.com

ORCID: 0009-0007-4010-4911

Эсенгулова Н. Т., *магистрант*

nurkyzesengulova0101@gmail.com

ORCID: 0009-0007-2593-4589

К. Тыныстанов ат. БИМУ

Каракол ш., Кыргызстан

**КЫРГЫЗ ТИЛИ САБАГЫНДА ОКУУЧУЛАРДЫН КОГНИТИВДИК
АКТИВДҮҮЛҮГҮН ӨЗ АРА АРАКЕТТЕНҮҮ ТЕХНОЛОГИЯСЫН КОЛДОНУУ
МЕНЕН АКТИВДЕШТИРҮҮ**

Макалада заманбап билим берүүнүн стратегиялык милдети болгон демилгелүү, чыгармачыл ой жүгүртүүсү күчтүү, өз алдынча чечимдерди кабыл ала билген, кесиптик багытты тандап алган инсанды калыптандыруу маселелери каралат. Билим берүүнү модернизациялоонун шартында кыргыз тилин окутуунун жаңы модели ой жүгүртүү жөндөмдүүлүктөрүн окутуунун негизинде инсанды өнүктүрүү маселелерин чечүүгө, алынган көндүмдөрдү жана билимдерди жаңы кырдаалда колдонууну камсыз кылуучу когнитивдик изденүү процесстерине арналган. Билим берүүнүн мазмунун өзгөртүү илимдин, билимдин, көндүмдөрдүн жана жөндөмдөрдүн негиздерин өздөштүрүүгө багытталган предметтик окуу иш-аракеттеринен акырындык менен ар бир окуучунун (анын өнүгүү өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен) универсалдуу көндүмдөрдү өздөштүрүүсүнө багыттоодон турат. Билим берүүнүн мазмунун илимий билимдердин өнүгүүсүнүн заманбап тенденцияларын эске алуу менен куруу негизги бирдиктери катары түшүнүктөрдү гана эмес, ошондой эле ой жүгүртүү процесстерин өнүктүрүүчү интеллектуалдык аракеттерди өздөштүрүү аркылуу окуучуга билимди өз алдынча алууга жардам берүүчү когнитивдик каражаттарды аныктоо зарылдыгына алып келет.

Түйүндүү сөздөр: заманбап билим берүү, турмуштук кырдаал, активдүүлүктү калыптандыруу, дифференцияланган окутуу

Курманалиева Ч. А., канд. педаг. наук, доцент
albanova71@gmail.com

ORCID: 0009-0006-1466-6614

Сатиев К. Б., ст. преподаватель
Kanybek.Satiev2023@gmail.com

ORCID: 0009-0007-4010-4911

Эсенгулова Н. Т., магистрант
nurkyzesengulova0101@gmail.com

ORCID: 0009-0007-2593-4589

ИГУ им. К. Тыныстанова
г. Каракол, Кыргызстан

АКТИВИЗАЦИЯ КОГНИТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ КЫРГЫЗСКОГО ЯЗЫКА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ТЕХНОЛОГИИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

В статье рассматривается стратегическая задача современного образования — формирование личности, обладающей инициативой, творческим мышлением, способностью принимать самостоятельные решения, умением выбирать профессиональное направление. Новая модель обучения кыргызскому языку, складывающаяся в условиях модернизации образования, призвана решать вопросы развития личности на основе обучения мыслительным умениям, процессам познавательного поиска, которые обеспечивают применение полученных навыков и знаний в новой ситуации. Изменение содержания образования состоит в постепенном переходе от учебно-предметной деятельности, основанной на усвоении основ наук, знаний, умений и навыков, к ориентации на овладение каждым учащимся (с учетом особенностей его развития) совокупно универсальными умениями. Построение содержания образования с учетом современных тенденций развития научных знаний приводит к необходимости в качестве основных единиц усвоения выделять не только понятия, но и те познавательные средства, которые помогают ученику самостоятельно добывать знания через овладение интеллектуальными действиями, развивающими мыслительные процессы.

Ключевые слова: современная система образования, жизненные ситуации, формирующая деятельность, дифференцированное обучение.

Kurmanalieva Ch. A., cand. pedag. science, Ph. doc.
albanova71@gmail.com

ORCID: 0009-0006-1466-6614

Satiev K. B., senior lecturer
Kanybek.Satiev2023@gmail.com

ORCID: 0009-0007-4010-4911

Esengulova N. T., master's student
nurkyzesengulova0101@gmail.com

ORCID: 0009-0007-2593-4589

K. Tynystanov Issyk-Kul state university
Karakol, Kyrgyzstan

ACTIVIZATION OF STUDENTS' COGNITIVE ACTIVITY AT KYRGYZ LANGUAGE LESSONS USING THE TECHNOLOGY OF COUNTER EFFORTS

The article considers the strategic task of modern education - the formation of a personality with initiative, creative thinking, the ability to make independent decisions, the ability to choose a

professional direction. The new model of teaching the Kyrgyz language, emerging in the conditions of modernization of education, is designed to address the issues of personal development on the basis of teaching thinking skills, cognitive search processes that ensure the application of acquired skills and knowledge in a new situation. The change in the content of education consists in a gradual transition from subject-specific activities based on mastering the basics of sciences, knowledge, skills and abilities to the orientation on mastering by each student (taking into account the peculiarities of his/her development) of cumulatively universal skills. Building the content of education taking into account modern trends in the development of scientific knowledge leads to the need to emphasize not only concepts as the basic units of assimilation, but also those cognitive tools that help the student to independently acquire knowledge through the mastery of intellectual actions that develop thinking processes.

Keywords: *modern education system, life situations, formative activities, differentiated education.*

Билим берүү максаттарынын бири катары социалдык компетенттүүлүк билимге, тажрыйбага, баалуулуктарга негизделген, билим менен турмуштук кырдаалдардын ортосундагы байланышты түзүүгө, белгилүү бир маселени чечүүнүн жолдорун табууга мүмкүндүк берүүчү жалпы жөндөмдүүлүк каралат. Ошентип, заманбап мектептин бүтүрүүчүсү белгилүү бир жеке сапаттарга ээ болушу керек:

- өзгөрүлгөн турмуштук кырдаалдарда ийкемдүү багыт алуу, пайда болгон көйгөйлөрдү чечүү үчүн керектүү билимди практикада өз алдынча колдоно билүү;
- маалымат менен компетенттүү иштөө;
- ар кандай топтордо баарлашууга жана байланышка багытталган болуу;
- өзүнүн адептүүлүгүн, акыл-эсин жана маданий деңгээлин өнүктүрүү боюнча өз алдынча иштөө;
- өз алдынча жана сын көз караш менен ойлонууга, алган билимин кайда жана кантип колдонууга болорун так түшүнүү.

Бул сапаттарга ээ болуу иш-аракеттин ар кандай түрлөрүндө, биринчи кезекте, мазмуну мамлекеттик билим берүү стандартынын курамдык бөлүгү менен аныкталуучу окуучунун таанып-билүү иш-аракетинин процессинде ишке ашырылат. Кыргыз тили сабагында окуучулардын таанып билүү активдүүлүгүн активдештирүү маселеси мугалимдин ишинде система түзүүчү маселеге айланат.

Бул маселени чечүүгө багытталган педагогикалык иш-чараларды уюштуруу төмөнкү багыттарды камтыйт:

- когнитивдик активдүүлүктү калыптандыруу жана өнүктүрүү аркылуу окуучулардын билим сапатын жогорулатууга шарттарды түзүү;
- сабакта өз ара аракеттенүү технологиясын колдонуу аркылуу окуучулардын жеке мүмкүнчүлүгүн ишке ашыруу жана өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүү, окуучуларга инсандык мамилени ишке ашыруу, дифференцияланган жана жеке иштерди уюштуруу.

Бул иштин максаты – окуучулардын таанып-билүү активдүүлүгүн активдештирүү үчүн кыргыз тили сабагында өз ара аракеттенүү технологиясын колдонууну көрсөтүү.

Милдеттери: когнитивдик активдүүлүк кубулушунун маңызын ачуу; өз ара аракеттин технологиясына негизделген окуу процессинин жаңы формаларын аныктоо; өз ара аракеттердин технологиясы боюнча сабактын ар бир этабын деталдуу сүрөттөп берүү; бул технологияны колдонуу менен сабактын фрагменттерин иштеп чыгуу жана көрсөтүү; кыргыз тили сабагында өз ара аракеттердин технологиясын колдонуу менен окутуунун натыйжаларына анализ берүү.

Когнитивдик активдүүлүктү өнүктүрүү маселеси окумуштууларды көптөн бери тынчсыздандырып келет. Муну талдап чыккан адабий булактар далилдеди. Когнитивдик активдүүлүктүн көптөгөн интерпретациялары бар.

А. Г. Маркова когнитивдик ишмердүүлүктү билим катары окууга болгон активдүү мамиленин бардык түрлөрү катары карайт: билим катары окуунун бала үчүн баалуулугун, маанисинин болушу, когнитивдик мотивдердин бардык түрлөрү... [3, 45-б.]. Ал окуучуну таанып-билүү процессинин активдүү катышуучусу катары тааныйт жана ошонун негизинде окуучу билим берүү ишинин субъектиси катары калыптанат деп ырастайт.

Г. И. Щукина когнитивдик иш-аракетти мектеп окуучусунун өзгөчө абалын жана анын иш-аракетке болгон мамилесин билдирген интенсивдүү түрдө калыптанган баалуу жана татаал жеке калыптанышы катары чечмелейт [6, 18-б.].

Ф. И. Харламов когнитивдик ишмердүүлүктү окуучунун курчап турган дүйнөнү изилдөө жана илимий билимдер системасын өздөштүрүү процессиндеги интенсивдүү аналитикалык жана синтетикалык психикалык ишмердүүлүгү катары карайт [5, 7-б.].

И. С. Якиманская психикалык иш-аракет окуучунун алган билимине болгон жеке, жалындуу мамилеси менен аныкталат деп эсептейт [7, 58-б.].

Жогоруда саналып өткөн когнитивдик активдүүлүктүн бардык аныктамалары бир тарапка багытталган: алардын бардыгы окуучунун позициясын мүнөздөйт, анткени сөз мектеп окуучуларынын когнитивдик активдүүлүгү жөнүндө болуп жатат. Ал эми таанып-билүү иш-аракетин активдештирүү процесси мугалимдин катышуусуз мүмкүн эмес, анткени таанып-билүү процессин активдештирүүчү шарттарды ал түзөт. Ошондон кийин гана окуучу бул шарттардын натыйжасын – чыныгы таанып-билүү иш-аракетин көрсөтөт.

Е. В. Коротаева когнитивдик активдүүлүк деп окуучулардын инсандык жана жаш өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен атайын уюштурулган таанып-билүү процессинин натыйжасында ээ болгон, бекемделген жана өнүккөн жеке сапатты түшүнөт. Бул көз караш айрым тактоону талап кылат: сөз инсандын өз алдынча изилдөө иш-аракеттерин жүргүзүүгө, психикалык ийкемдүүлүктү көрсөтүүгө жана алдыга коюлган максат, милдеттерге ылайык психикалык операцияларды өздөштүрүү каалоосунан көрүнүп турган инсандык өзгөчөлүк жөнүндө болуп жатат.

Окуучулардын таанып-билүү иш-аракетин типтештирүүнүн ар кандай ыкмалары бар. Окутуу методдорунун салттуу классификациясында (Г. И. Щукина, Т. И. Шамова) таанып-билүү иш-аракети үч түргө бөлүнөт: репродуктивдүү, интерпретациялык жана чыгармачылык ишмердүүлүк. Е. В. Коротаева когнитивдик активдүүлүктүн төрт тибин сунуш кылган:

- когнитивдик активдүүлүктүн нөлдүк деңгээли: окуучулар окуу-тарбия иштерине катышуудан баш тартуу эмес, аларга карата кайдыгер мамилеси менен мүнөздөлөт, сабакта пассивдүү болушат, ишке кыйынчылык менен аралашат, мугалимден кадимкидей талап кылуу түрүндөгү басым күтүшөт;

- таанып билүү активдүүлүгүнүн салыштырмалуу деңгээли: окуучулар билим берүү тапшырмасын кабыл алууда активдүүлүктү жана кызыгууну, аны чечүү процессинде өз алдынчалыкты жана дилгирликти көрсөтө алышат, бирок алар башка адамдардын иштериндеги так эместиктерди оңой эле сезсе да, өздөрүнүн каталарын көрө алышпайт;

- когнитивдик активдүүлүктүн аткаруу деңгээли: окуучулар үй тапшырмаларын системалуу түрдө аткарышат, мугалим сунуштаган иштин формаларына даяр турушат,

алар тарбиялык милдетти абдан аң-сезимдүү кабыл алышат, тарбиялык иштерге даярдануу менен катышып, көп учурда оригиналдуу чечимдерди сунушташат, негизинен, өз алдынча иштешет, бирок өтүлүүчү материал өтө жөнөкөй болсо, зеригип башташат;

- когнитивдик ишмердүүлүктүн чыгармачылык деңгээли: окуучунун позициясы стандарттуу эмес окуу кырдаалына катышууга даярдыгы жана аны чечүүнүн жаңы каражаттарын издөө менен мүнөздөлөт.

Жогоруда айтылгандардын ичинен мугалимдин негизги милдети окуучулардын таанып-билүү иш-аракетинин бир деңгээлинен экинчи, жогорку деңгээлге өткөрүү болуп саналат.

Когнитивдик активдүүлүктү активдештирүүнүн көптөгөн жолдору бар. Аларга төмөнкүлөр кирет:

- билим берүү процессинде инсанга багытталган педагогикалык технологиялар – кызматташтык педагогикасы (И. С. Якиманская ж. б.);

- окуучулардын ишмердүүлүгүн активдештирүүгө жана тездетүүгө негизделген педагогикалык технологиялар – оюн технологиялары (В. В. Репкин ж. б.);

- өнүктүрүүчү окутуу технологиялары (Л. В. Занков, В. В. Давыдов ж. б.);

- схемалардын жана белгилердин моделдеринин негизинде окутууну тездетүүчү технология (В. Ф. Шаталов);

- окуу процессин башкаруунун жана уюштуруунун натыйжалуулугуна карата алдыга озуп окутууга негизделген педагогикалык технологиялар (С. Н. Лысенкова);

- “балдардын кызыкчылыктарына ылайык” милдеттүү натыйжаларга негизделген деңгээлдик дифференциялоо технологиясы жана балдардын билим алуу мотивациясын жогорулатуу болуп саналган окутуунун жамааттык усулу (Н. Н. Закатов жана башкалар).

Окуучулардын таанып билүү активдүүлүгүн активдештире турган ыкмаларды талдап, Е. В. Коротаеванын мугалим менен окуучунун өз ара аракет технологиясын колдонууну туура көрдүк.

Окуучулардын сабаттуулугунун, оозеки жана жазма кебинин начар өнүккөндүгүнүн негизги себептеринин бири – окутуу эрежелерди колдонууга эмес, билүүгө багытталгандыгы. Тажрыйба көрсөткөндөй, эрежелерди билүү жана аларды иш жүзүндө колдоно билүү бир эле түшүнүк эмес. В. П. Шереметевский айткандай, түшүнүк жана эреже мугалимдин башынан окуучунун башына дароо өтпөйт. Кээде көндүм ката кетирүү аркылуу ишке ашат, бирок окуучулар орфографиялык эрежени колдонууда кандай амалдарды, кандай ырааттуулукта аткаруу керектиги жөнүндө так түшүнүк ала алышпайт. Ошондуктан эрежелерди өздөштүрүү жаттоодон колдонуу тегиздигине которуу керек дегенди билдирет. Окуучу эрежени кантип колдонууну билиши керек, ал эми мугалим ага багыт, сунуш, колдонуу боюнча нускамаларды бериши керек (бул өз ара аракеттин педагогикасы). Кээде бул таяныч схема, сырдуу ыкма, алгоритм болушу мүмкүн.

Эрежелерди колдонуу жана окуучулардын оозеки, жазуу кебин өнүктүрүү проблемасынын үстүндө бир нече методист, мугалим, окумуштуу жана психологдор иштешти. Бул маселенин чечилишин сабакта өз ара аракеттердин технологиясын колдонуудан көрүүгө болот.

Тажрыйбанын технологиясы окуучуну окуу процессинде белгилүү бир аракеттерди жасоого тийиш болгон шарттарга жайгаштырууга негизделген. Ал эми мугалим бул аракеттерди байкап, окуучуга колдоо көрсөтүп тим болбостон, өзүнүн

методикалык тажрыйбасын, окуучулары менен мамиле түзө билүүсүн жаңы деңгээлге көтөрүшү керек. Жалпысынан алганда, ар бир сабакта окуучуларга иш процессине өзгөртүүлөрдү киргизүүгө мүмкүнчүлүк берилиши керек. Тапшырмалар мазмуну, формасы, аткаруу ыкмасы боюнча окуучуларга тандоого сунушталат. Окутууда баарлашуунун ар кандай формалары колдонулат: монолог, диалог, полилог. Жаңы теманы үйрөтүүдө мугалим окуучулардын субъективдүү тажрыйбасына таянып, аны жалпылоо жана системалаштыруу зарыл. Ар бир окуучу өзүнүн потенциалын толук ишке ашыра ала турган иштин түрүн тандап алышы үчүн үй тапшырмасы өзгөрүлмө түрдө сунушталышы керек. Сабактын аягында анын натыйжалары талкууланууга тийиш: эмне жакты, эмне жаккан жок, эмнени кайталагың келет, эмнеден баш тарткың келет. Талкуунун жүрүшүндө бардык көз караштар угулат, аларга болгон мамиле бааланбайт, ар бир окуучу кандай болсо, ошондой кабыл алынат.

Сабакка коюлган баага комментарий берүү зарыл. Жооптордун туура, туура эместигине карабастан, өз алдынчалыгына, оригиналдуулугуна, тапшырманы аткаруунун стандарттуу эмес ыкмаларына да көңүл буруу керек.

Билим берүү тармагындагы кызматташтык процессинде калыптанган мамилелердин стили демократиялык мүнөздө: тыюу салуу эмес, багыт берүү; башкаруу эмес, биргелешип иштөө; мажбурлоо эмес, ынандыруу; буйрук берүү эмес, ишке ашыруу; чектөө эмес, тандоо эркиндигин камсыз кылуу.

Негизги принцип болуп мажбурлоосуз үйрөнүү калат. Ал:

- ишенимге негизделген талап коюучулук;
- кызыктуу окутуудан жаралган умтулуу;
- мажбурлоону ийгиликке алып келген каалоо менен алмаштыруу;
- балдардын өз алдынчалыгына жана өз алдынча активдүүлүгүнө басым жасоо менен мүнөздөлөт.

Окуу ишмердигине катышуучулардын өз ара аракетине негизделген сабакта кызматташтыктын жана биргелешип чыгармачылыктын атмосферасы өкүм сүрүп: мугалим менен окуучулар бири-бирин чыгармачылык энергия менен кубаттайт; бири-бирине жардам берүүгө эки тараптын даярдыгын сезүүгө болот. Окуучулардын ой жүгүртүү активдүүлүгү ар кандай каражаттар жана ыкмалар менен стимулдалат: изилдөө жана эвристикалык методдор, узак мөөнөттүү өз алдынча иштөөнү камтыган чыгармачылык тапшырмалар (реферат, чыгармачыл жазуу, эссе, байкоо), тарбиялык дискуссиялар, тарбиялык оюндар ж. б.

Мугалим окуучулардын билим алуусуна түрткү берип, өз алдынча изилдөө жүргүзүп, маселе чечүү боюнча ойлорун стимулдайт, уюштурат жана жетектейт; окуучулар чыгармачыл жана көйгөйлүү кырдаалдарга карата адекваттуу жооп беришет. Окуучулар класста жөндөмүнө жана окууга болгон каалоосуна жараша билим берүүнүн ар кандай түрлөрүндө жана формаларында (индивидуалдык, топтук, фронталдык; оюндар, искусство, баарлашуу ж. б.) өздөрүн көрсөтө алышат.

Сабакта мугалимдин сөзү чоң маанилик жүктү көтөрөт: мугалимдин кеби көйгөйлүү кырдаалдарды, эмоционалдык туу чокуларды жаратып, билим берүү маалыматын жана сабактын чыгармачылык чөйрөсүн байытат.

Мугалим жана окуучулар өз ара мамилелердин этикасына, сабак өтүүчү бөлмөнүн жасалгасынын эстетикасына кам көрүшөт; тарбиялоонун жолу пайда болот (адеп-ахлак нормаларын өздөштүрүү, баарлашууну жана биргелешкен тарбиялык иштерди улантууну каалоосу).

Мындай сабактын натыйжасында мугалим менен окуучуларда жакшы аткарылган жумуштан канааттануу сезими, биргелешкен иш-аракеттердин ийгилиги көрүнөт.

Бул талаптарды эске алуу менен сабактарды пландаштыруу окууну кызыктуу, биргелешкен процесске айлантат.

Окууга болгон кызыгууну өнүктүрүү билим берүүнүн сапатын жогорулатуунун маанилүү каражаты болуп саналат. Бул, өзгөчө, предмет боюнча туруктуу кызыкчылыктар жаңыдан калыптанып, аныкталып жаткан башталгыч мектепте абдан маанилүү. Окуучулардын өз алдынча билимин кеңейтүү жөндөмүн өнүктүрүү үчүн алардын окууга болгон кызыгуусун жана билимге болгон муктаждыгын тарбиялоо зарыл.

Окууга болгон кызыгууну өнүктүрүүнүн эң маанилүү факторлорунун бири – балдардын тигил же бул окуу материалынын зарылдыгын түшүнүүсү.

Ар бир окуучунун көңүлүн бура турган кызыктуу дидактикалык материалдарды системалуу түрдө топтоп, ойлоону менен тандап алуу балдардын кыргыз тилин үйрөнүүгө болгон кызыгуусун арттырат. Иштин жеке жана топтук формаларын айкалыштыруу балдарга дифференцияланган мамилени, дидактикалык оюндарды, иштин көйгөйлүү-изилдөө ыкмаларын, тарбиялык иштердин ар кандай формаларын: КВН сабактары, викторина сабактары, жомок сабактары, саякат сабактары ж. б. талап кылат.

Кандайдыр бир теманы изилдөөгө киришүүдөн мурда, ар бир сабакты терең ойлоону менен окутуунун активдүү формаларын жана ыкмаларын издөөгө көп убакыт бөлүү керек, анткени сабак, В. А. Сухомлинскийдин ою боюнча, кызыгуунун факелин жандырган биринчи учкун болуп саналат.

Материалды жакшы өздөштүрүүгө сабакта колдонулган көрсөтмө куралдар, шилтеме схемалар, таблицалар жардам берет. Сабактар так пландалып, ар түрдүү материалдар менен толтурулушу керек, бул окуучулардын активдүүлүгүн өнүктүрүүгө шарт түзөт.

Тилге болгон кызыгууну арттырган дидактикалык материалдардын ар кандай түрлөрү бар. Мисалы, “Даамдуу сөздөр” – чачылган тамгалардан жана муундардан сөз жасоо тапшырмасы.

Кыргыз тили сабагында окуучулардын таанып билүү активдүүлүгүн салыштыруу ыкмасын колдонуу менен активдештирүүгө болот. Ошентип, 1-класста сабаттуулукка үйрөтүүдө төмөнкүдөй тапшырмаларды бере алабыз:

- 1) ашык тамганы тап;
- 2) тамгалардан сөз кура;
- 3) "муунду толукта";
- 4) сөзгө калтырылган тамгаларды жаз.

Иштин бул түрлөрү сабакта салыштыруунун жана жалпылоонун ой жүгүртүү операцияларын колдонууну камтыйт.

К. Д. Ушинский мектеп окуучуларынын өз алдынча иштөөсүнө кандай маани бергени белгилүү. Окуучулардын активдүүлүгү жана өз алдынчалыгы анын дидактикалык системасынын негизги принциптеринин бири болуп саналат. Улуу педагог мугалимдин милдети балдарга даяр билим берүү эмес, алардын акыл-эс ишмердүүлүгүнө багыт берүү деп эсептеген. Окуучулар «мүмкүн болушунча өз алдынча иштеши керек, ал эми мугалим алардын ишин жетектеп, ал үчүн материалдарды камсыз кылуусу зарыл».

Сабакта көп убакыт өз алдынча иштөөгө арналып, тапшырмаларды өз алдынча аткарууга үйрөтүүнүн эң эффективдүү жолдорун табуу үчүн алгач ар бир окуучунун ой жүгүртүү ишмердүүлүгүнүн мүнөзүн аныктайт.

Ар бир балага өзүнчө мамиле кылуу керек. Мектепке жөндөмдүүлүгү, инсандык өзгөчөлүгү ар кандай балдар келишет. Бала өзүн инсан катары сезиши үчүн мунун бардыгын эске алуу керек. Балдардан тапшырмаларды кылдаттык менен аткарууну талап кылуу менен бирге, баланын жүйөлүү себептерден улам артта калышы мүмкүн экенин унутпаш керек. Мындай балдар өзгөчө көңүл бурууга муктаж.

Когнитивдик активдүүлүктү активдештирүү процессинин өзү педагогикалык жактан башкарылат, таанып билүү активдүүлүктү активдештирүүнүн ар кандай жолдору үзгүлтүксүз айкалыштырылганда гана көйгөйдү чечүүдө ийгиликке жетишүүгө болот.

Адабияттар:

1. Анисимова, Н. П. Обучающие и развивающие игры: 1-4 классы / Н. П. Анисимова, Е. Д. Винакова. - М.: Первое сентября, 2004.
2. Коротаева, Е. В. Проблемы активизации субъектов в учебно-познавательных взаимодействиях / Е. В. Коротаева // Педагогическое образование. - 2008. - №3. - 25-37 с.
3. Маркова, А. К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте : пособие для учителя / А. К. Маркова. - М.: Просвещение, 1983. - 96 с.
4. Ушинский, К. Д. Педагогические сочинения. В 6 т. / К. Д. Ушинский. - М.: Педагогика, 1989. - Т. 4. - 528 с.
5. Харламов, Ф. И. Как активизировать учение школьников / Ф. И. Харламов. - Минск: Нар. Асвета, 1975. - 208 с.
6. Щукина, Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся / Г. И. Щукина. - М.: Педагогика, 1988. - 208 с.
7. Якиманская, И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. - Москва: Сентябрь, 2000. - 112 с.